

ATROPATENA - ADORBAYGAN ADLI DEVLETİN DOĞUŞU

Arş. Gör. Dr. Gökçen BİLGİN AKSOY¹

KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Hasan Aziz-oğlu HASANOV. Atropatena – Adorbyagan Adlı Devletin Doğuşu, İstanbul: Zengin Yayıncılık, 2021, ISBN: 978-605-2315-83-5, 64 sayfa.

Günümüz bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olan Prof. Dr. Hasan Aziz-oğlu Hasanov, 1993-1998 yılları arasında Azerbaycan dışişleri bakanı olarak görev yapmış ve 2004'te Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk "olağanüstü ve tam yetkili büyükelçi"si unvanını almıştır. Hasanov, Azerbaycan Cumhuriyeti'ne hizmetlerinin yanı sıra Azerbaycan tarihi ile ilgili bilimsel araştırmaları ile bilim dünyasına da önemli katkılarda bulunmuştur. *Bakü Kız Kulesi, Bakü'deki Tengrian Pagan Kompleksi, Türklüğümüz, Birinci ve İkinci Azerbaycan Cumhuriyetleri Tarihinin İlk Aşamaları, Büyük İskender ve Atropat* konulu bilimsel eserlerin yazarıdır. Azerbaycan'ın istiklal şairi Bahtiyar Vahapzade, Prof. Dr. Hasan Aziz-oğlu Hasanov'u "O, siyasi kariyerinin hiçbir aşamasında Azerbaycan toprağının evladı olduğunu ve makama değil bu yurda, bu millete hizmet ettiğini unutmamış, üzerine düşen vazifeyi şerefle yerine getirmiştir (Azərbaycanın Tanınmış Şəxsiyyətləri, 2003: 20)." sözleriyle anlatır.

Hasanov, *Atropatena - Adorbyagan Adlı Devletin Doğuşu* adlı eseriyle ömrünü hizmetine adanmış devletinin tarihine ışık tutmaktadır. Azerbaycan'ın 27 asırlık tarihçesinin başlangıç dönemini, devlet olarak oluşum sürecini anlatan eser; "Atropatena / Adorbyagan Adlı Devletin Ortaya Çıkış Süreci", "İskit Ülkesi Aşguza Üzerine", "Aşguza Ülkesinin İskitleri, Atropatena / Adorbyagan İskit Krallığını Yaratmakta", "Atropatena Krallığına Dair Birincil Kaynaklar ve Araştırmacıların Fikirleri", "Asur İmparatorluğu İskit Hegemonyası Döneminde İskitler Tarafından Yıkılmış ve Bunun Sonucunda Atropatena / Adorbyagan Ülkesi Oluşturulmuştur" ve "Azerbaycan Halkına Dair Antik Kaynaklar" adlı bölümlerden meydana gelmektedir. Eserde söz konusu başlıklar altında Atropatena ülkesinin kim tarafından ve ne zaman kurulduğu, sınırları, Atropatena / Adorbyagan adının kökeni, belgelerle ve bugüne kadar kullanılmamış kaynaklardan - özellikle de Azerbaycan halkı ile ilgili antik kaynaklardan- yararlanılarak açıklanmıştır.

Eserin "Atropatena Krallığına Dair Birincil Kaynaklar ve Araştırmacıların Fikirleri" bölümünde; Polybius, Curtius Rufus, Pseudo-Callisthenes gibi antik dönem tarihçilerinin ve Justin Václav Prášek, Eugène Cavaignac, Wolfram Nagel gibi araştırmacıların düşünceleri etraflıca değerlendirilerek Atropatena / Adorbyagan ülkesinin kim tarafından ve ne zaman kurulduğu konusu ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Çalışmada, Atropatena ülkesinin kurucusunun kaynaklarda "Genel Vali Arbat ya da Arbakt" adıyla da anılan İskit Kralı "Kral Madius" olduğuna dair kesin bir sonuca varılmıştır. Atropatena'nın kuruluş tarihi ise -Ammianus Marcellinus ve Suriye "Karki de Beth Selokh" yazıtına göre- MÖ 612 yılında Asur İmparatorluğu'nun dağıldığı, Nineveh'in çöktüğü ve Asur Kralının katledildiği zaman olarak verilmiştir.

Asur İmparatorluğu'nu Medlerin yok ettiği yönündeki yaygın görüşe karşılık Prof. Dr. Hasan Aziz-oğlu Hasanov, tarihî belgeleri ve pek çok bilim insanının eserini inceleyerek bu varsayımı çürüten bilgiler tespit etmiştir. Buna göre yazar, Asur İmparatorluğu'nu Medlerin değil İskitlerin yok ettiğini, Medlerin Kralı Cyaxares'i yenen İskitlerin Atropatena / Adorbyagan adında bir ülke kurduklarını açıklamaktadır. Eserde verilen bilgilere göre MÖ 623'te Medlerin Asur topraklarını istila etmesi üzerine Aşguza İskit Kralı Madius, Asurlulara yardım ederek Medleri yener. Asur Kralı, Madius'u "Arbak / Arbat / Arbakt / Urbat / Orbay" unvanıyla vali olarak atar ve Madius, Asur Kralı adına bölgeyi yönetir. Herodot'a göre Madius'un Ön Asya'daki bu egemenliği 28 yıl devam etmiştir. Asur İmparatorluğu'nun yıkılması ise tam da bu

¹ Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, gokcen.bilgin@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1845-0312.

zamana, İskit hâkimiyeti dönemine denk gelmiştir. Böylelikle Atropatena ülkesinin kurucusu “İskit Kralı Madius” kabul edilmektedir.

Ayrıca çalışmada İskit Kralı Madius’un bir diğer adıyla Arbak’ın Avrupalı araştırmacılar tarafından Oğuz Kağan ile özdeşleştirilmesine dikkat çekilmekte, bu özdeşliğe işaret eden birincil kaynaklardan bahsedilmektedir.

Prof. Dr. Hasan Aziz-oğlu Hasanov, Atropatena topraklarını Aras Nehri’nin güneyi ile sınırlayan yaklaşımları reddetmiş ve Alman bilim adamı Nagel tarafından derlenen, devletin kuruluş dönemindeki haritayı sunarak onun ileri sürdüğü görüşü belgelerle desteklemiştir. Eserde; Wolfram Nagel, Alexander Nemirovski ve Hasan Hasanov tarafından birbirinden bağımsız bir şekilde hazırlanan haritaların tamamen aynı toprakları gösterdiğine dikkat çekilmektedir. Araştırmacı, sunduğu bilgiler ışığında Atropatena’nın sınırlarının Kafkas sırtları kuzeyinden güneyde Medya’ya kadar ve Hazar Denizi’nin batı kıyısından Galis Nehri’ne -Kızılırmak’a- kadar uzanan yerleri kapsadığını belirtmektedir.

Hasan Hasanov, ülkenin adını ise Kral Madius’un unvanı olan Arpak / Arpat kelimesinden aldığı kanısındadır. Doğru biçimi Atropatena (At-Orpat-ena) veya Atarpatena (At-Arpat-ena) olan kelimenin metatez neticesinde Atropatena, Atrapatena şeklini aldığını belirten yazar kelimedeki Orpat ya da Arpat’ın valinin unvanını karşıladığını; kelimenin başında yer alan “at” unsurunun “baba, büyük baba, soy atası” biçiminde açıklanabileceğini; kelimenin sonunda bulunan “ena” unsurunun ise yer adı bildiren son ek olduğunu ifade eder. Bu durumda Atropatena ya da Atrapatena “soy atası Arpat’ın ülkesi” anlamını taşımaktadır. Günümüzdeki Azerbaycan adı ise Atropatena’nın Arap fonetiğine uygun versiyonu olarak açıklanmaktadır.

Yazar, eserin sonuç kısmında dünyada ezeli adını asırlarca muhafaza edebilen ülkelerin nadir olduğunu belirterek günümüz Azerbaycan Cumhuriyeti’nin İskit Aşguza Krallığı’nın ve bu krallık tarafından kurulan Atropatena / Adorbaygan ülkesinin halefi olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

Sözün özü bu eser, MÖ 7. yüzyılda Asur İmparatorluğu’nun çöküşü üzerine kurulan, adını 27 asır boyunca muhafaza eden Atropatena’nın -Azerbaycan’ın- tarihine dair önemli bir bilimsel kaynak niteliğindedir. Eserin hem Azerbaycan’ın köklerini merak eden okurlara hem de Azerbaycan tarihi hakkında çalışma yapacak araştırmacılara büyük fayda sağlayacağı ve disiplinlerarası alanlara da çeşitli açılardan önemli katkılar sunacağı şüphesizdir. Azerbaycan’ın kadim tarihini aydınlatan bu kıymetli eseri bilim dünyasına kazandırdığı için Prof. Dr. Hasan Aziz-oğlu Hasanov’a çok teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Azerbaycanın Tanınmış Şehsiyyetleri – Həsən Əziz Oğlu Həsənov. Red. Xəlil Əliyev. Gəncə: Gəncə Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 2003.

Hasanov, H. A. (2021). Atropatena – Adorbaygan Adlı Devletin Doğuşu. İstanbul: Zengin Yayıncılık.